

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 41.884.119 (ID17027)

Одеського державного університету внутрішніх справ

щодо захисту дисертації Стеценка Д.В.

(65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента

Дикого Олега Вікторовича на дисертацію

Стеценка Дмитра Ігоровича на тему: «Забезпечення реалізації прав та законних інтересів потерпілих від воєнних злочинів у кримінальному провадженні», подану до захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ 41.884.119 (ID17027) в Одеському державному університеті внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Дисертація Стеценка Дмитра Ігоровича є самостійним комплексним кримінальним процесуальним дослідженням, у якому запропоновано цілісне бачення забезпечення прав і законних інтересів потерпілих від воєнних злочинів. Робота поєднує аналіз національного кримінального процесуального законодавства, міжнародних стандартів, цифрового доказування та компенсаційних механізмів. Одержані результати мають теоретичне і прикладне значення, а сформульовані нижче зауваження стосуються переважно подальшої конкретизації окремих положень і не змінюють загальної позитивної оцінки дисертації.

Актуальність теми дисертації. Актуальність обраної теми безпосередньо зумовлена наслідками збройної агресії росії проти України та масштабом воєнної віктимізації. Кримінальні провадження щодо воєнних злочинів характеризуються значною кількістю потерпілих, територіальною розосередженістю доказів, перебуванням постраждалих за межами України або

на тимчасово окупованих територіях, втратою документів, руйнуванням реєстрів, ризиками переслідування та повторної травматизації. За таких умов традиційні процесуальні механізми, розраховані переважно на індивідуалізоване кримінальне правопорушення та локалізоване доказове середовище, не завжди забезпечують реальне, а не декларативне здійснення прав потерпілої особи.

Здобувач обґрунтовано виходить із того, що ефективність кримінального провадження у справах цієї категорії не може оцінюватися виключно за показниками реєстрації правопорушень, повідомлення про підозру чи ухвалення вироку. Вона залежить також від того, чи була постраждала особа своєчасно встановлена, чи набула процесуального статусу, чи отримала зрозумілу інформацію про свої права, доступ до представництва і заходів безпеки, а також чи може використати матеріали провадження для відшкодування завданої шкоди. Така постановка проблеми відповідає сучасному потерпіло-орієнтованому розумінню кримінальної юстиції та водночас вимагає збереження змагальності, презумпції невинуватості й права на захист.

Вагомість дослідження посилює його транснаціональний вимір. Значна частина доказової інформації перебуває в іноземних юрисдикціях, у цифрових середовищах або в розпорядженні міжнародних інституцій. Паралельно формуються процедури взаємодії з Міжнародним кримінальним судом, Eurojust, Реєстром збитків для України та Міжнародною комісією з розгляду заяв для України. Отже, кримінальний процес має забезпечувати не лише доказування події злочину та індивідуальної вини, а й належне документування шкоди, захист чутливих даних і процесуальну комунікацію з потерпілими в різних юрисдикціях.

Проблематика прав потерпілих у кримінальному провадженні має значний науковий доробок, однак її комплексне опрацювання саме стосовно воєнних злочинів залишається необхідним. Дисертант слушно поєднав у межах

одного дослідження питання процесуального визнання, інформування, участі у слідчих і судових діях, правничої допомоги, безпеки, конфіденційності, цифрового підтвердження показань, відшкодування шкоди та міжнародного співробітництва. Такий підхід дає підстави визнати тему дисертації своєчасною, науково значущою та затребуваною правозастосовною практикою.

Зв'язок роботи з науковими програмами планами і темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та плану науково-дослідної роботи кафедри кримінально-правових дисциплін «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (державний реєстраційний номер 0124U004215). Тему дисертації затверджено вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ 25 жовтня 2025 року, протокол № 15. Зазначений зв'язок не має формального характеру, оскільки зміст роботи спрямований на вирішення завдань захисту прав людини, удосконалення кримінального провадження та підвищення спроможності національної системи правосуддя реагувати на наслідки воєнних злочинів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Мету дослідження визначено як розроблення цілісної кримінальної процесуальної концепції забезпечення реалізації прав і законних інтересів потерпілих від воєнних злочинів та формулювання пропозицій щодо вдосконалення національних і транснаціональних механізмів їх участі, захисту, інформування, представництва, відшкодування шкоди й відновлення порушених прав. Об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження взаємоузгоджені. Структура дисертації відображає логіку переходу від

загальнотеоретичної характеристики гарантій прав до аналізу конкретних процесуальних механізмів, а далі – до міжнародного співробітництва і компенсаційних процедур.

Методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Системно-структурний метод дав змогу розглянути гарантії прав потерпілих як взаємопов'язаний комплекс; формально-юридичний – оцінити зміст норм національного та міжнародного права; порівняльно-правовий – зіставити національні процедури з міжнародними стандартами; соціологічний – залучити професійні оцінки слідчих, прокурорів і адвокатів; метод правового моделювання – сформулювати пропозиції щодо багаторівневої системи гарантій і взаємодії кримінального провадження з компенсаційними механізмами. Застосування цих методів загалом відповідає поставленим завданням.

Нормативну та інформаційну основу дослідження становлять Конституція України, кримінальне процесуальне законодавство, міжнародні договори й стандарти, практика національних судів, матеріали органів прокуратури, Міжнародного кримінального суду, Eurojust, Реєстру збитків для України та спеціалізованих міжнародних організацій. Список використаних джерел охоплює 240 найменувань, що свідчить про належний рівень опрацювання доктринальної, нормативної та практичної бази. Особливо позитивним є використання новітніх матеріалів, пов'язаних із ратифікацією Римського статуту та формуванням міжнародного компенсаційного механізму для України.

Емпіричну основу доповнюють результати анкетування 125 респондентів у Вінницькій та Одеській областях, серед яких 32 адвокати, 41 прокурор і 52 слідчі. Зібрані дані стосуються проблем встановлення потерпілих, строків процесуального визнання, інформування, перекладу, заходів безпеки, правничої допомоги, компенсації та міжнародної взаємодії. Вони дають змогу співвіднести доктринальні положення з професійними оцінками практиків.

Водночас спосіб формування вибірки й межі узагальнення отриманих результатів потребують додаткового пояснення, про що докладніше зазначено серед зауважень.

Висновки дисертації переважно є логічним результатом проведеного аналізу. Автор не обмежується констатацією прогалин, а встановлює функціональні зв'язки між процесуальним статусом потерпілого, якістю комунікації, доступом до правничої допомоги, безпекою, цифровим доказуванням і майбутнім відшкодуванням шкоди. Аргументація спирається на нормативні джерела, судову практику, міжнародні документи та емпіричні матеріали. Це забезпечує достатній рівень обґрунтованості основних положень роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед у системному кримінальному процесуальному осмисленні прав потерпілих від воєнних злочинів. На схвальну оцінку заслуговує авторське визначення забезпечення реалізації їхніх прав і законних інтересів як системи процесуальних, організаційних, комунікаційних, безпекових, доказових і компенсаційних заходів, спрямованих на реальне набуття та здійснення прав, захист від вторинної віктимізації й створення передумов для відновлення порушених прав. Запропонована дефініція відображає не лише нормативний, а й функціональний зміст досліджуваного інституту.

Важливим результатом є обґрунтування потерпілого від воєнного злочину як спеціального суб'єкта кримінального провадження. Специфіка такого статусу пов'язується з міжнародно-правовою природою діяння, масовим або колективним характером шкоди, підвищеною вразливістю, ризиками переслідування, переміщенням чи депортацією, тривалим психологічним впливом і необхідністю взаємодії з міжнародними механізмами. Автор послідовно доводить, що процесуальний статус у справах цієї категорії не може бути зведений до формального вручення пам'ятки про права.

Заслугує на підтримку розроблена багаторівнева модель гарантій, що охоплює статусно-ідентифікаційні, інформаційно-комунікаційні, процесуальні, представницькі, безпекові, компенсаційно-відновлювальні, цифрово-доказові та міжнародно-правові елементи. Цінність моделі полягає в тому, що вона показує взаємозалежність окремих гарантій. Несвоєчасне встановлення особи унеможлиблює належне інформування; відсутність представництва ускладнює документування шкоди; неналежний захист персональних даних створює ризики для безпеки; недотримання вимог до цифрової інформації знижує її доказову придатність.

Новим і практично значущим є положення про подвійне функціональне призначення матеріалів національного кримінального провадження: вони використовуються для доказування події злочину та вини конкретних осіб і водночас можуть становити доказовий ресурс для Реєстру збитків, Міжнародної комісії з розгляду заяв та інших правовідновлювальних процедур. Такий підхід сприяє переходу від фрагментарного документування до узгодженого формування відомостей про потерпілих, види шкоди та причинні зв'язки.

Науковий інтерес становить удосконалення співвідношення понять «потерпілий», «жертва» і «постраждала особа», а також підходу до моменту процесуального визнання. Автор обґрунтовує потребу поєднати оперативне надання статусу з мінімально необхідною перевіркою зв'язку між особою, шкодою та подією воєнного злочину. Позитивної оцінки заслуговує також розуміння інформування як безперервної процесуальної комунікації, а потерпіло-орієнтованого підходу – як способу забезпечити фактичний доступ до прав без створення необґрунтованих процесуальних переваг.

Окремим здобутком є систематизація процесуальних умов використання цифрових джерел, OSINT, фото- і відеоматеріалів, супутникових знімків, геолокаційних даних і метаданих для підтвердження показань потерпілих. Автор аргументовано розмежовує належність, допустимість, достовірність,

автентичність, цілісність, походження та доказову вагу цифрових матеріалів, а також звертає увагу на їх правозахисний потенціал у зменшенні кількості повторних допитів.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається з анотації, списку публікацій здобувача, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що охоплюють дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг становить 251 сторінку, із них 199 сторінок основного тексту; список використаних джерел містить 240 найменувань, три додатки розміщено на дев'яти сторінках. Структура відповідає меті та завданням дослідження, а послідовність розділів дає змогу простежити розвиток авторської концепції.

У першому розділі розкрито теоретико-правові та нормативні засади статусу потерпілих від воєнних злочинів. Автор аналізує зміст категорій «забезпечення», «охорона», «захист» і «відновлення» прав, визначає інститут забезпечення прав учасників кримінального провадження як багаторівневу систему, досліджує статус потерпілого та систематизує міжнародні стандарти доступу до правосуддя, участі, безпеки, конфіденційності, правничої допомоги й репарацій. Перевагою розділу є намагання поєднати загальнотеоретичні положення з особливостями проваджень щодо міжнародних злочинів.

Другий розділ становить центральну частину дослідження. У ньому послідовно розглянуто встановлення особи та процесуальне визнання потерпілим, інформування і комунікацію, участь у допиті, впізнанні та дистанційних процесуальних діях, залучення психолога, доступ до правничої допомоги, безпеку, конфіденційність, захист персональних даних, відшкодування шкоди та використання цифрових матеріалів. Обґрунтованим є акцент на попередній оцінці вразливості й процесуальних потреб особи, диференційованому виборі засобів комунікації та необхідності узгоджувати доказову ефективність із запобіганням вторинній віктимізації.

Третій розділ присвячено міжнародній правовій допомозі, співробітництву України з Міжнародним кримінальним судом і транснаціональним механізмам фіксації та компенсації шкоди. Автор переконливо показує, що міжнародна правова допомога може бути засобом не лише одержання доказів, а й встановлення потерпілих, вручення документів, організації дистанційної участі та підтримання безпечної комунікації. Виважено розкрито межі репараційних процедур Міжнародного кримінального суду та відмінність між поданням заяви до Реєстру збитків, розглядом вимоги по суті й фактичною виплатою компенсації.

Загальні висновки складаються з чотирнадцяти змістових положень і відповідають структурі роботи. Вони узагальнюють теоретичні результати, окреслюють практичні проблеми та формулюють напрями вдосконалення законодавства і правозастосування. Дисертацію викладено загалом у науковому стилі, використано сучасну кримінальну процесуальну та міжнародно-правову термінологію. Водночас окремі фрагменти першого розділу могли б бути більш концентрованими, а терміни «правова допомога» і «правнича допомога», назви міжнародних компенсаційних інституцій та позначення цифрових матеріалів – уніфікованими в усьому тексті. Ці редакційні аспекти не впливають на змістовну оцінку дослідження.

Загалом, позитивно оцінюючи представлену для захисту роботу, підходи та висновки, які зроблені автором за результатами дисертаційного дослідження, треба зазначити, що як і кожна робота такого масштабу, вона охоплює коло дискусійних питань, які не можуть залишатися поза їх критичним аналізом.

Окремі пропозиції мають дискусійний характер.

1. У дисертації одним із положень, що характеризуються науковою новизною, є обґрунтування потерпілого від воєнного злочину як спеціального

суб'єкта кримінального провадження, процесуальне становище якого зумовлене міжнародно-правовою природою злочину, масовим характером шкоди, підвищеною вразливістю та необхідністю доступу до міжнародних механізмів правовідновлення. Водночас потребує додаткової конкретизації питання про юридичний зміст категорії «спеціальний суб'єкт». Зокрема, не цілком зрозуміло, чи йдеться про формування окремого різновиду процесуального статусу потерпілого, який потребує спеціального нормативного закріплення у КПК України, чи лише про диференційований порядок реалізації вже передбачених законом прав потерпілого. Доцільним було б чіткіше визначити нормативні наслідки запропонованої автором концепції.

2. Позитивно оцінюючи здійснене автором розмежування понять «потерпілий», «жертва» та «постраждала особа», слід зазначити, що відповідне положення могло б отримати більш виражене прикладне кримінальне процесуальне наповнення. Зокрема, доцільно було б докладніше показати, які конкретні юридичні наслідки виникають у випадках, коли особа відповідає міжнародно-правовим критеріям жертви, але ще не набула статусу потерпілого за КПК України. Окремої уваги в цьому контексті потребують близькі родичі загиблих і зниклих безвісти осіб, депортовані особи та інші випадки, коли фактичне заподіяння шкоди та формальне процесуальне визнання істотно розведені у часі.

3. У дисертації обґрунтовано потерпіло-орієнтований підхід, який передбачає врахування віку, психоемоційного стану, вразливості, безпекових потреб та необхідності запобігання вторинній віктимізації. Водночас більшої визначеності потребує процедура встановлення ступеня вразливості потерпілого. Доцільним було б запропонувати систему критеріїв або модель первинної оцінки індивідуальних потреб потерпілого із визначенням суб'єкта такої оцінки, моменту її проведення та можливості подальшого перегляду. Це

дозволило б мінімізувати надмірну дискрецію слідчого чи прокурора при визначенні необхідності спеціальних гарантій.

Дисертація Стеценка Дмитра Ігоровича на тему «Забезпечення реалізації прав та законних інтересів потерпілих від воєнних злочинів у кримінальному провадженні» є завершеною, самостійною та актуальною науковою працею, у якій розв'язано конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального процесу і практики забезпечення прав потерпілих від воєнних злочинів. Робота містить науково обґрунтовані положення, висновки та рекомендації, характеризується належним рівнем наукової новизни, теоретичною і практичною цінністю. Основні результати викладено у наукових публікаціях здобувача та апробовано на наукових заходах.

За змістом, структурою, обсягом, рівнем обґрунтованості результатів і характером особистого внеску дисертація відповідає спеціальності 081 Право, вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 у чинній редакції, а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 у чинній редакції. Стеценко Дмитро Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент

**Декан факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук, доцент**

Олег ДИКИЙ